

AKTUALNI OSVRTI

Svrha štednje i zaduživanja građana

DR. SC. MARIJANA BAĐUN, Institut za javne financije, Zagreb

Svjetska banka je 2011. po prvi puta objavila bazu podataka globalne financijske uključenosti (*Global Findex*) koja daje uvid u to kako ljudi diljem svijeta štede, zadužuju se, plaćaju i upravljaju rizikom. U travnju 2015. objavljena je baza podataka za 2014., a glavni je nalaz da 62% odraslih osoba u svijetu ima račun u banci, nekoj drugoj financijskoj instituciji ili kod pružatelja usluge plaćanja putem mobilnog uređaja, što predstavlja porast od 700 milijuna osoba u odnosu na 2011.¹ No, oko dvije milijarde odraslih osoba nema nikakav račun. Rad se osvrće samo na mali dio baze podataka koji se odnosi na svrhu štednje i zaduživanja te uspoređuje Hrvatsku sa zemljama EU-a i susjednim zemljama.

O bazi podataka. *Global Findex* za 2014. sadrži više od stotinu pokazatelja, dodatno prikazanih po dobi, spolu, obrazovanju i dohotku. Svjetska banka podatke je prikupila u suradnji s organizacijom Gallup i uz financijsku pomoć Zaklade Bill i Melinda Gates. Baza se temelji na intervjuima (putem telefona ili uživo) provedenim tijekom 2014. s oko 150.000 osoba (starijih od 15 godina) iz slučajnih, nacionalno reprezentativnih uzoraka u više od 140 zemalja. Budući da se pitanja iz upitnika uglavnom odnose na "prethodnih 12 mjeseci", podaci većinom pokazuju stanje u 2013. Pokazatelje se može okvirno razvrstati u pet tematskih skupina: 1) računi, 2) plaćanja, 3) štednja, 4) zaduživanje, 5) financijska spremnost na neočekivane rashode. Ovdje se promatra samo štednju i zaduživanje.

Svrha štednje. Globalno 56% ispitanika štedi, a Svjetsku je banku dodatno zanimalo koji su glavni razlozi za štednju. Konkretnije, ispitanici su odgovarali jesu li u proteklih godinu dana štedjeli za 1) starost, 2) obrazovanje i 3) pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća. Razlike su među regijama značajne. Na svjetskoj razini skoro 25% ispitanika štedi za starost, otprilike toliko i za obrazovanje, te 14% za poslovne svrhe. No, u najbogatijim zemljama OECD-a i u zemljama Istočne Azije i Pacifika oko 40% ispitanika štedi za starost dok je prosjek za ostatak svijeta oko 10%. Isto tako, u zemljama istočne Azije i Pacifika te zemljama Subsaharske Afrike oko 20% ispitanika štedi za poslovne svrhe, što je dvostruko više nego u ostatku svijeta.

Svrha štednje u zemljama EU-a. Znatne su razlike u štednji i unutar EU-a (tablica 1), iako za Svjetsku banku EU nije bila jedna od skupina zemalja u fokusu istraživanja.² Polovica (51,8%) hrvatskih ispitanika odgovorila je da su u proteklih godinu dana štedjeli, dok je prosjek za EU 60,2%. U štednji prednjače Švedska i Danska, a na začelju su Grčka i Bugarska. U štednji za starost na vrhu su ljestvice Njemačka i Švedska, a na dnu Grčka i Bugarska. U Hrvatskoj je oko trećine (34,8%) ispitanika štedjelo za starost, dok je EU prosjek malo niži (30,6%).

¹ Demircug-Kunt, A. i sur., 2015. The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World. *Policy Research Working Paper*, br. 7255. Washington: World Bank, 15.4.2015.

² Naglasak je na nerazvijenim, osobito afričkim zemljama.

Kod štednje za obrazovanje (uključujući školarine) Hrvatska je također blizu EU prosjeka: 16,3% naspram 15,9%. Najviše je ispitanika štedjelo za obrazovanje u Španjolskoj i Irskoj, a najmanje u Grčkoj i Mađarskoj. Španjolska je prva na listi zemalja i kod štednje za pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća, a slijedi je Austrija. Za tu su svrhu najmanje štedjeli u Grčkoj i Italiji. U Hrvatskoj je udio jednak prosjeku EU-a: 6,8%. Susjedne zemlje (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija) u svim su kategorijama otprilike dvostruko ispod EU prosjeka, ali uglavnom ne lošije od Grčke.

Svrha zaduživanja. Na svjetskoj razini 42% ispitanika tvrdi da su - ne uključujući korištenje kreditnih kartica - pozajmili novac u prethodnih 12 mjeseci. Kao svrhu zaduživanja Svjetska je banka u svom upitniku ponudila: 1) kupovinu nekretnine, 2) zdravstvene ili medicinske razloge, 3) obrazovanje i 4) pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća. Kao i kod štednje, prisutne su znatne razlike između regija. U najbogatijim zemljama OECD-a 26% ispitanika ima kredit za nekretninu, dok je u zemljama u razvoju taj udio manji od 10%. S druge strane, manje od 5% ispitanika u najbogatijim zemljama OECD-a zadužilo se iz zdravstvenih ili medicinskih razloga, dok je u zemljama Istočne Azije i Subsaharske Afrike taj udio oko 20%.

Svrha zaduživanja u zemljama EU-a. Više od polovice (56,1%) hrvatskih ispitanika u proteklih je godinu dana pozajmilo novac i time je Hrvatska zauzela prvo mjesto u EU, ali i među promatranim zemljama nečlanicama (tablica 2). Unutar EU-a slijedile su je Švedska i Španjolska. Najmanje su se zaduživali ispitanici iz Malte, ali je i Grčka pri dnu ljestvice. EU prosjek je 36,4%. Za obrazovanje se zadužilo 8,7% hrvatskih ispitanika pa je i ovdje Hrvatska zauzela visoko drugo mjesto iza Cipra, dok je EU prosjek 4%. Na dnu ljestvice nalaze se Grčka i Austrija.

Po zaduživanju iz zdravstvenih ili medicinskih razloga prednjači Rumunjska, dok je Hrvatska opet iznad EU prosjeka: 5,9% naspram 4,5%. Na dnu je ljestvice Malta. Kod zaduživanja za pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća Hrvatska je na vrhu (4,2%) odmah iza Španjolske, dok je EU prosjek 2,3%, a na dnu je Portugal. Oko petine (23,4%) hrvatskih ispitanika trenutno ima kredit za kupovinu nekretnine, što ujedno odgovara EU prosjeku (23,6%). Na prvom je mjestu Švedska, a na posljednjem Litva. Podaci za susjedne zemlje također se nalaze u tablici 2 i pokazuju da je Crna Gora u svim kategorijama iznad EU prosjeka, a Bosna i Hercegovina te Srbija ispod.

Razlike između hrvatskih građana u štednji i zaduživanju. Razlike naravno postoje i unutar zemlje ovisno o dobi, spolu, obrazovanju i dohotku ispitanika. Ovdje su izdvojene samo razlike po dohotku za Hrvatsku. Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: iz 40% siromašnijih i iz 60% bogatijih kućanstava. Prema svrsi štednje razlike su male, no odudara štednja za starost (štedi 29,1% siromašnijih i 38,9% bogatijih). Bogatiji ispitanici štede više od siromašnijih u svim kategorijama štednje, no kod zaduživanja je slika ponešto drugačija. Siromašnji se za oko 3 do 4 postotna boda više zadužuju za obrazovanje, iz medicinskih ili zdravstvenih razloga i za pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća. No, kredit za nekretninu ima 19,4% siromašnijih, a 26,3% bogatijih. Nadalje, među bogatijima bilo je više onih koji su općenito u prethodnih godinu dana pozajmili novac: 57,1% naspram 54,5%.

Zaključno, *Global Findex* bogat je izvor podataka. Mali dio podataka prikazanih u ovom osvrtu odražava gospodarske razlike između zemalja, ali i razlike u sustavu financiranja obrazovanja, zdravstva, stanovanja. Kod štednje za starost vjerojatno je važan učinak demografskog starenja, ali i razlike u mirovinskim sustavima. Gledajući EU prosjek, pozitivno je što je skoro dvostruko veći udio građana koji štede nego što se zadužuju. Štednja je veća od zaduživanja i za svrhu obrazovanja, kao i za pokretanje, poslovanje i širenje poduzeća.

Štednja u Hrvatskoj ne odstupa puno od EU prosjeka, no po svim je svrhama zaduživanja, osim za nekretnine, Hrvatska iznad EU prosjeka. Posebno iskače informacija da je više od polovice hrvatskih ispitanika pozajmilo novac, dok je prosjek za EU nešto veći od trećine. Hrvatska, Bugarska, Rumunjska i Grčka jedine su zemlje EU-a kod kojih je udio ispitanika koji se zadužuju veći od onih koji štede, a to vrijedi i za Crnu Goru i Srbiju no ne i za Bosnu i Hercegovinu (grafikon 1).

Tablica 1. Štednja (postotni udio u ukupnom broju ispitanika)

	Građani koji štede	Svrha štednje		
		Starost	Obrazovanje	Pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća
Austrija	79,6	48,4	18,0	13,9
Belgija	74,7	46,6	20,3	6,0
Bugarska	27,3	11,5	7,5	5,6
Cipar	41,2	12,9	16,3	4,5
Češka Republika	62,6	38,8	15,6	6,4
Danska	81,2	45,0	13,9	3,3
Estonija	51,8	28,1	10,3	9,5
Finska	71,0	32,7	10,1	5,4
Francuska	67,1	29,5	17,9	7,3
Grčka	23,7	9,3	4,3	1,2
Hrvatska	51,8	34,8	16,3	6,8
Irska	69,7	30,8	25,9	10,9
Italija	56,6	25,1	23,7	2,4
Latvija	44,3	16,0	9,0	4,2
Litva	53,7	26,8	8,9	5,2
Luksemburg	77,8	36,4	25,2	8,6
Mađarska	38,2	17,6	5,8	4,0
Malta	71,4	37,0	23,7	5,8
Nizozemska	74,5	31,0	23,9	4,9
Njemačka	79,8	55,1	17,1	10,7
Poljska	46,6	15,8	11,6	8,3
Portugal	53,3	27,7	19,8	7,2
Rumunjska	36,5	15,1	9,4	4,6
Slovačka	62,5	34,6	15,4	4,7
Slovenija	65,7	32,0	21,1	10,0
Španjolska	67,2	26,8	26,7	14,0
Švedska	84,5	50,9	13,7	5,8
Velika Britanija	71,3	40,6	13,4	10,2
EU prosjek	60,2	30,6	15,9	6,8
Bosna i Hercegovina	25,6	10,0	7,8	2,6
Crna Gora	26,8	6,8	8,6	2,9
Srbija	27,7	12,0	6,9	3,8

Napomena: Ispitanici su mogli navesti više od jednog razloga štednje.

Izvor: Global Findex baza podataka za 2014.

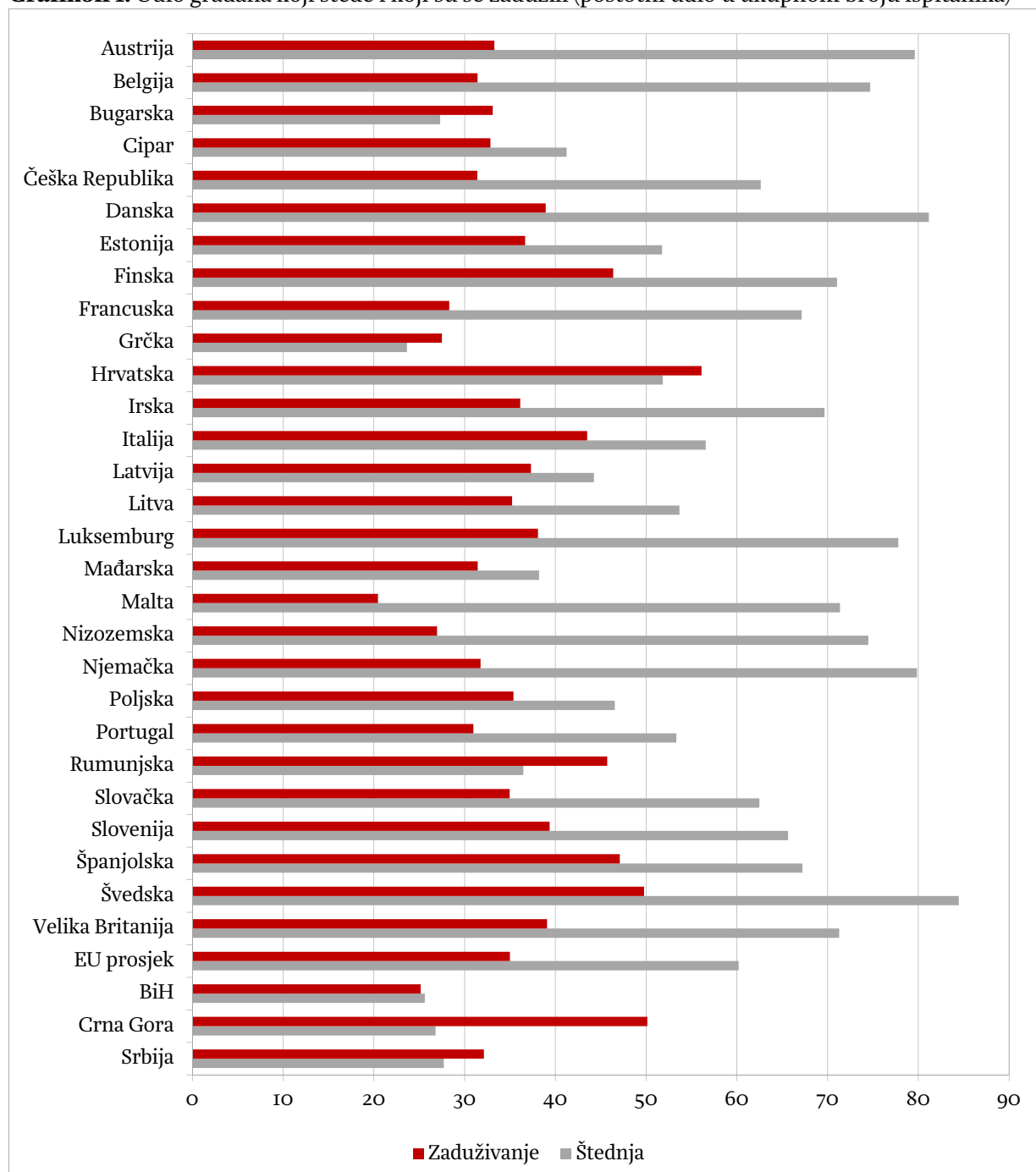
Tablica 2. Zaduživanje (postotni udio u ukupnom broju ispitanika)

	Građani koji su pozajmili novac	Svrha zaduživanja			
		Obrazovanje	Zdravstveni ili medicinski razlozi	Pokretanje, poslovanje ili širenje poduzeća	Nekretnine
Austrija	33,3	1,7	5,2	3,6	18,3
Belgija	31,4	2,0	3,9	3,0	30,3
Bugarska	33,1	2,1	5,0	1,6	14,7
Cipar	32,8	9,7	7,1	1,7	28,4
Češka Republika	31,4	2,7	1,8	1,5	21,5
Danska	38,9	4,4	3,3	1,4	38,2
Estonija	36,7	3,3	4,3	1,5	26,8
Finska	46,4	6,0	1,1	2,1	30,6
Francuska	28,3	3,2	2,1	2,1	25,9
Grčka	27,5	1,3	3,9	1,1	14,1
Hrvatska	56,1	8,7	5,9	4,2	23,4
Irska	36,1	8,4	4,9	3,3	26,3
Italija	43,5	6,5	5,8	1,1	11,2
Latvija	37,3	3,4	6,4	1,9	16,6
Litva	35,2	2,5	8,1	2,7	9,8
Luksemburg	38,1	5,9	6,5	2,5	31,9
Mađarska	31,4	2,0	3,7	1,1	17,4
Malta	20,4	2,1	0,7	1,0	19,0
Nizozemska	27,0	4,1	3,1	1,1	38,9
Njemačka	31,8	2,2	2,2	3,6	21,1
Poljska	35,4	1,8	4,4	1,4	14,6
Portugal	31,0	3,1	5,9	0,6	22,8
Rumunjska	45,7	5,4	13,3	2,0	10,3
Slovačka	35,0	2,0	3,1	1,7	25,4
Slovenija	39,4	4,2	4,0	3,6	17,6
Španjolska	47,1	6,3	5,1	6,1	36,0
Švedska	49,8	4,8	3,2	2,0	41,7
Velika Britanija	39,1	3,3	2,9	3,5	29,0
EU prosjek	36,4	4,0	4,5	2,3	23,6
Crna Gora	50,1	8,0	7,0	3,6	23,9
Bosna i Hercegovina	25,1	1,6	4,1	2,3	16,7
Srbija	32,1	2,6	4,1	2,3	8,5

Napomena: Ispitanici su mogli navesti da se zadužuju iz više od jednog razloga.

Izvor: Global Findex baza podataka za 2014.

Grafikon 1. Udio građana koji štede i koji su se zadužili (postotni udio u ukupnom broju ispitanika)

Izvor: Global Findex baza podataka za 2014.